

Biró Bence (Budapest):

Magyar vármegyei címer, dákoromán jelkép

„A tudós mese, mely magyar földön származott meg, magyar földön lett történelmi dogmává s később messzeható politikai követelmények alapjává.”⁴⁷⁴

„...mi sokkal többen vagyunk s voltunk a magyaroknál, a mi nagyobb, régebben is vagyunk ez országban nálatoknál, mert még a régi dákusoknak vagyunk reliquiai.”⁴⁷⁵

„...az oláhok költség nélkül megtanulhatják a latin és német nyelvet, tanulhatnak theológiát és philosophiát, gyermekeikből jó és kedvelt papok, káplánok, tanítómesterek s egyházi szolgák lesznek; kevés idő múlva oláhokból is lehet képezni őrmestereket, sőt tiszteket is, holott most egy sincs az ezredben, aki tudjon írni, olvasni, nincs őrmester, annál kevesebbé tiszt; ha tudós tanult papjaik lesznek, katonai egyének is inkább kerülnek ki közülök, az ezred népe vallásosabb, szelidebb erkölcsűvé lesz...”⁴⁷⁶

Az 1578-ban Károly főherceg által létrehozott Szlavón-Vend és a Horvát Határőrvidék mellett 1699-ben a harmadik határőrkerület is megszerveződött, majd az ország oszmán uralom alóli felszabadítása után ment végbe a negyedik kerület kialakítása is a Horvát-Szlavón Határőrvidéken. Ezzel párhuzamosan a bécsi udvar az újonnan megszerzett területeken is további határőrségeket létesített. Délen 1700-ban alapították meg a Maros-Tisza Menti, majd 1718 után a Bánsági Határőrvidéket, Erdélyben pedig az ott állomásoztatott császári ezredek mellé 1761-ben román, 1762-től pedig székely határőrségeket hozott létre az uralkodó. Az erdélyi határőrvidéken belül három ezredet, két-két gyalogos- és egy-egy lovasezredet szerveztek meg.⁴⁷⁷ Az erdélyi határőrvidék román felén belül a II. román határőrezred (Zweites Walachisches Infanterie Gränz-Regiment, No. 76.) volt a naszódi székhelyű, és ezen ezred, majd kerület jelkép-rendszerével foglalkozik írásom – amely belefoglaltatott az 1876-ban létrejött Beszterce-Naszód vármegye címerébe is.

Kuales Godofréd, Beszterce-Naszód vármegye sorban negyedik alispánja 1896. május 17-én, Besztercén elhangzott millenniumi beszédében így foglalta össze Erdély a Habsburg Birodalomhoz történt csatlakozását: „A vallásháborúk elcsendesedésével, az erdélyi fejedelemség megszűntével s még inkább a török uralom végleges megtörése után bekövetkezett jobb idők ezen sokat szenvedett vidék újraébredésének kedveztek. III. Károly s főleg Mária Terézia sokban segítettek a nyomasztó helyzeten; alattuk az adóügy és törvénykezés ismét rendeztetett.”⁴⁷⁸

Mint látjuk, a millennium évében a beszterce-naszódi alispán elsősorban az adóügyek és az igazságszolgáltatás normalizációját emeli ki Mária Terézia és apja uralkodói tevékenységéből, de esetükben ő sem feledkezik meg a katonai reformról – csak második helyre teszi. „A

⁴⁷⁴ Jancsó Benedek: *A dako-romanizmus és a magyar kultúrpolitika. (Ajánlva a közoktatásügyi miniszter figyelmébe.)* Neumayer, Bp., 1893. 6.

⁴⁷⁵ Balog László Hunyad vármegyei főispánhoz címzett levél részlete, 1761. Torma Károly: *Rettegi György emlékiratai 1718–1767. IV.* In: *Hazánk. Történelmi Közlöny, I/5.*, 1884. május. 383.; Jancsó Benedek: *Szabadságharcunk és a dako-román törekvések.* Lampel, Bp., 1895. 14.

⁴⁷⁶ Karol Enzenberg Rednik Atanáz balázsfalvi püspökhöz írt iskolaügyi előterjesztésének részlete, 1767. december 14. Jakab Elek: *Gróf O'Donel Károly, Erdély katonai kormányelnöke. I.* In: *Hazánk. Történelmi Közlöny, I/1.*, 1884. január. 64–65.

⁴⁷⁷ Mezey Barna–Stipta István: *A vármegyék és a kiváltságos kerületek.* In: *Magyar alkotmánytörténet.* Szerk. Mezey Barna. Osiris, Bp., 2003. 158–160.; Soós István: *A Horvát-Szlavón Katonai Határőrvidék.* In: *História, 33/5–6.*, 2011. 36–37.; Trócsányi Zsolt: *Új etnikai kép, új uralmi rendszer (1711–1770).* In: *Erdély története. II. kötet, 1606–1830.* Szerk. Makkai László–Szász Zoltán. Akadémiai, Bp., 1986. 1031.

⁴⁷⁸ Kuales Godofréd: *Viszzapillantás Besztercze-Naszódvármegye multjára.* Besztercze, 1896. 14.

nagy királynő 1762–1766-ban Radnát és a szamosvölgyi községeket Beszterczétől elveszi s a keleti határvédelem biztosítása céljából ezen elszakított részekből állítja föl a II. határőrezredet Naszód székhellyel. Ezen határvédelem nem csupán a betörések ellen, hanem a keletről gyakran behurcolt dögvész megakadályozása végett is létesítettett.”⁴⁷⁹ Érdekes megközelítés az alispáné: bár Kuales az egész vármegye nevében, az egész vármegye történelmének vázlatos bemutatása céljából beszél, beszéde mégis szász és Beszterce központú, Naszód minden esetben másodlagos szerepet játszik. „Az 50-es évek önkényes korszaka anyagi és szellemi fejlődésünk terén mélyrehatóbb nyomokat semmi irányban sem hagyott e vidéken; csupán azon változás érdekelhet ezen korból bennünket, hogy a naszódai határőrvideki ezred 1851. januárius hó 22-én megszűnt – a nélkül azonban, hogy annak területe ide csatoltatott volna.”⁴⁸⁰ Ez a hozzáállás rámutat arra, hogy a naszódvidéki románság helyzete, illetve több mint száz évig tartó intézményes különállása részben tabu a vármegyei szász és magyar elit, értelmiség körében. Annak ellenére tabu a különállás, hogy 1876. évi XXXIII. törvénycikk értelmében Beszterce vidéke és Naszód vidéke törvényhatóságaiból véglegesen egy egyesített vármegye alakult: egy olyan címerkompozícióval, amely két különálló terület (és lényegében két etnikum, a szász és a román) egységét fejezi ki a Szent Korona alatt.

1. kép: Az 1876-os egymásnak döntött, vörös szalaggal összekötött két pajzs (Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud). A szerző saját felvétele.

Hogyan jött létre a Naszód-vidék különállása, és az ezt jelképező szimbólumrendszer?

Mária Terézia királynőtől, 1761-es felállításával a naszódai II. oláh határőrezred ezredzászlót is kapott. E zászló felirata több forrás és a hagyomány szerint is a *Virtus* (vagy *Virtute*) *Romana Rediviva* volt. Ebből a naszódai ezredzászlóból viszont – sajnálatos módon, – két cafaton kívül nem maradt fenn más; így már az 1761-es kezdettől nem megállapítható, hogy kérdésünk emblemataikai vagy heraldikai jellegű. A négyszögletű ezredzászló, mint az ezredtulajdonosi I. számú század vagy az I. számú zászlóalj

⁴⁷⁹ Uo.

⁴⁸⁰ Uo. 16.

zászlója (Leibfahne), minden bizonnyal fehér volt, fekete-fehér-vörös-sárga farkasfogazással – ezt a színmintát adja vissza az ezredzászló fennmaradt rúdja is. A zászlócsúcs felismerhetetlen mintázatú. Az ezredzászló előoldalán Mária Terézia koronás monogramját vagy a Szűzanya képét viselhette, hátoldalán pedig a kétfejű sas;⁴⁸¹ a Virtus Romana Rediviva felirat legfeljebb a kétfejű sas alatt képzelhető el. Más Habsburg-ezredek (pl. O'Donnel) Leib- vagy Ordinar-zászlói alapján azonban számolni lehet egy emblematikus ábrázolással is, ahol az adott jelszó nagyobb méretben is szerepelhetett – ennek valószínűségét az csökkenti, hogy ilyen kivételes adományt nem újonnan alapított ezredek, hanem magukat sok évnyi szolgálattal vagy kiemelkedő harctéri cselekménnyel kitüntető ezredek kaptak.

Virtus Romana Rediviva – ez a teljes román nemzeti ébredés jelszava.⁴⁸² Mondhatni, nemcsak az ébredés jelszava lett, hanem Jakab Elek bevezető idézetére gondolva az erdélyi románság emancipációjának kezdete: a határőrezredek nemcsak a katolizálók és az ortodoxia kapcsolatát szakítják meg, hanem létrehozásukkal az állami népoktatás bevezetése előtt két évtizeddel elkezdődött⁴⁸³ a köziskolák létesítése (összesen 44 darab), amelyet 1774-ben tisztképző-, majd németnyelvű lányszakiskola alapítása követett Naszódon, párhuzamosan az egyéb helyeken alapított, hároméves képzést nyújtó triviális iskolákkal.⁴⁸⁴ Az ezred Mária Terézia általi megalapítása jelenti a felvilágosodást, annak kezdetét az erdélyi románság – kiemelten a naszódvidékiek – számára.⁴⁸⁵ A románok szívesebben is álltak határőrnek, mint székely társaik. Míg a székelyek a kiváltságaikat féltették, addig a románok a jobbágysors elől menekültek; míg a székelyek gyakran továbbtanulási esélyeiket veszítették el,⁴⁸⁶ addig a naszódvidéki románok mind a 44 településükre iskolát kaptak, a nagyobb falunak számító Naszódra ezredparancsnokság és uniált (görög katolikus) vikáriátus költözött,⁴⁸⁷ és „ha szükséges lett volna és megengedett volna, talán az összes erdélyi oláh jobbágyság határőr lett volna.”⁴⁸⁸ Ez a viszonylagos felemelkedés és a katonai szolgálat büszkesége⁴⁸⁹ adta meg a táptalajt a dákoromán eszme gyors térnyeréséhez, rögzüléséhez és megvallásához – a Habsburg–Lotharingiai-házhoz való hűség keretében.

A grancsárok első tisztjei nagyrészt német anyanyelvűek voltak; mellettük horvátok, csehek és franciák, kevesen magyarok is teljesítettek itt szolgálatot, de az olaszok adták a tisztikar második legnagyobb csoportját. Közülük Antonio Cosimelli százados emelkedik ki, aki nem

⁴⁸¹ Mária Terézia korabeli gyalogsági zászlókról ld.: Zákány Lajos: *A magyar gyalogság ruházata, felszerelése a XVIII. században*. In: Katonai logisztika, 14/1., 2006. 208–209.

⁴⁸² I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792*. (=Historia Incognita I/15.) Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005. 198.

⁴⁸³ Uo.

⁴⁸⁴ Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában*. Történelmi áttekintés. EMKE–Litera–Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006. 143.

⁴⁸⁵ *Bârgăul sub pajura imperială*. (=Valea Bârgăului. Documente: Istorie. Mărturii 2.) Szerk. Mircea Gelu Buta–Adrian Onofreiu–Andreea Salvan. Eikon, Cluj-Napoca, 2011. 13.

⁴⁸⁶ Meg kell jegyezni, hogy a köziskolák alapítása – a románokhoz hasonlóan, – a közrendű székelyeknek is javára vált, de ld. Benkő Samu: *Sorsformáló értelem. Művelődéstörténeti dolgozatok*. Kriterion, Bukarest, 1971., kiemelten a *Székely diákok harca a Habsburg-hatalommal a tanulás jogáért* című fejezet, 183–205., különösen 187–188.; Imreh István: *Bölöni Farkas Sándor közhasznú élete*. In: Erdélyi Múzeum, 58/1–2., 1996. 104–125., különösen az első fejezet, *Szűk pályán*, 104–106. Vö. Beke György: *Búvópatakok: barangolások Beszterce-Naszód megyében*. Kriterion, Bukarest, 1980. 94–95.

⁴⁸⁷ Ignaz Lenk von Treuenfeld: *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orthographisches Lexikon*. Dritter Band, M–R. Wien, Anton Strauss, 1839. 88–89.

⁴⁸⁸ Jancsó Benedek: *Szabadságharcunk és a dako-román törekvések*. Lampel, Bp., 1895. 18. Jancsó itt Conrad Heidendorf (Heydendorff) erdélyi szász emlékirót idézi, akinek önéletírásait Rudolf Theil közölte *Michael Conrad von Heidendorf. Eine Selbstbiographie* cím alatt a nagyszebeni Verein für siebenbürgische Landeskunde kiadásában, 1876–1878 között.

⁴⁸⁹ Ekkor alapított iskoláknak is köszönhetően Beszterce és Naszód románsága több, mint 50 akadémikust adott (közülük is kiemelkedik a román himnusz szövegét író Andrei Mureșanu) a román nemzeti kultúra javára. Az 1761-el elkezdődő kulturális kibontakozásról ld. Iosif Naghiu: *Mărunțișuri cultural-istorice născute*. (Extras din Archiva Someșană, VI/22., 1937.) Minerva, Bistrița, 1937.

csak tisztként, de költőként is szolgálta a Habsburg Birodalom civilizatorikus küldetésének legújabb misszióját. A határőrezredről és annak első parancsnokához, Karl Entzenberghez írt ódája, Silvius Tannoli álnéven, *Poemation...* címmel jelent meg 1768-ban.⁴⁹⁰ A római születésű Cosimelli hexameteireiben a barbár kinézetű, de latin nyelvű pásztornép dicséretét írta meg, és sorainak legerősebb üzenete a római-román folytonosság. Sőt, Cosimelli tevékenysége nemcsak nyomtatva kerülhet elénk, hanem a mai napig hat ő. Négy naszód-vidéki település, ötlete alapján, II. József császár szavait viseli neveként: *Salve Romuli Parva Nepos!*, azaz üdvözlégy Romulus szegény unokái – így köszöntötte látogatása alkalmával a felsorakozott határőröket.⁴⁹¹ Így neveztetett el Salva, Romuli, Parva és Nepos. Neposzon kívül, amelynek korábbi Várörja neve is fennmaradt, a másik három tanyából összevont új falu volt. Érdekesség, hogy ezek a latin településnevek később magyarosítva is lettek: Szálva, Romoly, Párva, Várörja pedig szepel Néposzként is.⁴⁹²

Ha a forrásanyag hiányosságát végignézve feltételezzük, hogy a határőrezrednek 1761-es megalakulásától annak 1851. január 22-i megszüntetéséig nem volt szüksége más jelképre, mint az ezredzászlóra, akkor kizárhatjuk annak lehetőségét, hogy 1861 előtt más jelképet kellett volna létrehozni annak lakossága számára. Pont az ezred felszámolása az, ami üres teret hagyott az újonnan létrejött *nemesi disztriktus*, azaz kerület számára – miért maradhat fenn a naszódvidéki román autonómia, ha nem korábbi katonai szolgálatukért cserébe? Igaz, tíz év is eltelik, és csak ekkor adódik esély új jelképek létrehozására: ugyanis megalakul a kerület Alexandru Bohățel (glódi Boheczel Sándor) vezetésével, és 1861 őszén nem tisztázott okokból megsemmisülnek az 1851 óta használatban – vagy sokkal inkább használaton kívül – lévő pecsétnyomók.⁴⁹³ Ezeknek mintázata kérdéses, feltehetően egyszerű kétfejű sasos ezredpecsétek voltak⁴⁹⁴ – az 1861. évi pecsétteni novumra egyetlen előző nyomat sem emlékeztet.

Boheczel, aki aktív résztvevője a naszód-i történelemnek (mint naszódvidéki főkapitány 1861 és 1867/1876 között, ő volt az 1861-es pecsétnyomók megrendelője!),⁴⁹⁵ így írja le Naszód-vidék címerét: „*A címeren látható: Erdélyt Bukovinától 's illetőleg Moldovától e vidék határán elválasztó havas, ennek tetején egy sas szájában keresztet tartva. A havas jobb oldalán vagyon a bévezetősoros, mellyel szembe látható Márs, kinek balkezében lévő pajzsán V.R.R. – virtute romana rediviva – jelentő betűk láthatók. Márs háta megett a Radnai Dombhát nevű borvízforrás.*”⁴⁹⁶ *A havas baloldalán látható a mitológiai Romulust 's Remust szoptató nyőstény-*

⁴⁹⁰ Kétszer is, ld. Silvius Tannoli: *Poemation de ortu et progressu incl[ytæ] militiae limitaneae Valachicae in M[agno] Principatu Transilvaniae*. Typis Academicis Soc. Jesu, Claudiopoli, 1768.; Silvius Tannoli: *Poemation de secunda legione Valachica sub Carolo barone Enzenbergio*. Sámuel Sárdi, Cibinii, 1768.; Vö. Vasile Bichigean: *Poemation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925.

⁴⁹¹ Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában*. Történelmi áttekintés. EMKE–Litera–Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006. 143.; Vö. Nestor Șimon: *Restituiri*. Szerk. Adrian Onofreiu. Academia Română–Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012. 74–76.; Iuliu Moisil: *Biografia căpitanului Anton Cosimelli*. (Különnyomat, vsz. Archiva Someșană.) Năsăud, 1939. 450.; Teodor Tanco: *Silvius Tannoli în poeziei năsăudene*. In: Virtus Romana Rediviva. Vol. VI. Memoria Viitorului. Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Bistrița-Năsăud, Bistrița, 1987. 181.

⁴⁹² OSzK Térképtár – TM 3 419 (1913); TK 3066/10 (1890 körül); Népiskolai atlasz Besztercze-Naszód vármegye térképével III. osztály számára, TA 1340 (1916); TA 2761, 13 (1897); TA 5311, A-55 (1888).

⁴⁹³ *Districul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare*. Szerk. Simion Lupșan–Adrian Onofreiu. Fundația George Coșbuc–Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, Năsăud, 2003. 124–126.

⁴⁹⁴ A régi ezredpecsétek leírását (emblema sigilului la înființare a fost vulturul imperial austriac cu inscripția Virtus romana rediviva, și cu circumscripția Sigili. II. Legionis Valachicae Nr. 17) ld. Virgil Șotropa: *Regimentul grăniceresc Năsăudean*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925. 8.

⁴⁹⁵ A kerületi pecsétnyomó megtervezője Vasile Petri volt, ld. Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában*. Történelmi áttekintés. EMKE–Litera–Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006. 180.; Boheczel életrajzát ld. Iuliu Moisil: *Figuri grănițerești năsăudene*. Năsăud, 1937. 147–176.

⁴⁹⁶ Dombhát, Dombhátfürdő, ma Anieș, RO.

farkas [!], alatt Romulust és Remust jelentő két csecsemő, az egyik szopó-, a másik ülőhelyzetben. A címer körül ezen körülírás: *Sigilulu Districtului Nasaudu 1861.*⁴⁹⁷ Leírása alapján, kis méretben meg is festette a címet, amihez javításként még hozzá fűzte: „A bokoron át vezető út is víz, a nagyobb folyó mellett út vezet.”⁴⁹⁸ Ez a hozzáfűzés szelíden rámutat arra a tényre, hogy két egyező ábrázolását nem találtam Naszód-vidék címerének.

2. kép: A Naszód-vidék címere, 1878-ból (MNL-OL V5 A-III-e-10 6.). A szerző saját felvétele.

A volt főkapitány magának a város címerének leírását is megadja, külön festett képét is: „Naszód várossa [!] pecsétjén látható Mária, annak jelezésére, hogy e város lakói 1851. évig határőrök voltak. A pajzson itt is láthatók a V.R.R. betűk, a címer körül ezen körülírás: *Sigilulu opidului Nasaudu 1861.*”⁴⁹⁹ Sokat mondó a különbség Kuales szavaihoz képest: itt a régi katonai szolgálat becsület, büszkeség tárgya, nem sajnálatos esemény.

⁴⁹⁷ *Naszód vidéke czimere magyarázata* (Boheczel Sándor Altenburger Gusztávhoz írt válaszlevelének melléklete). MNL-OL, V5 A-III-e-10 d. 8. t.

⁴⁹⁸ MNL-OL V5 A-III-e-10 6.

⁴⁹⁹ *Naszód város címerének leírása* (Boheczel Sándor Altenburger Gusztávhoz írt válaszlevelének melléklete). MNL-OL, V5 A-III-d-10 d. 4. t.

3. kép: Naszód város címere 1878-ból (MNL-OL V5 D-I-a-10 Naszód/3). A szerző felvétele.

A – feltehetően egyik ötletgazdájuk által – leírt címerek érdekes továbbgondolását adják a dákoromán eszmének. Ugyanis, ha a románok valóban a dákok és a rómaiak leszármazottai, egy romanizált lakosság származékai, akkor áttételesen nemcsak Romulustól erednek, hanem magától Marstól, a háború istenétől – viszont Cosimelli szerint a naszódvidéki románok csak crescentes Martis alumnis.⁵⁰⁰ Ha Mars az ősapjuk, akkor ősanjuk az a Rhea Silvia, akinek nevében mind a latin silva, erdő, mind a görög rheo, folyó, folyó szavak megtalálhatóak. Földrajzilag a címerkép és a leírás alapján az erdő és a hegység a Radnai- és Borgói-havasokat, míg a két folyóvíz a kisebb Szalócát (Sălăuța) és a Nagy-Szamost (Someșul Mare) jelenti – tehát szülőföldet és hazát.

A kerület 1861. június 21-i általános alakuló gyűlésén, amiről egy 1863. március 25-i forrás számol be,⁵⁰¹ az egybegyűltek a történeti jogra alapozva, az alább sorolt leírás alapján határozták meg az új pecsétnyomók mintáját: egy katona mindkét kezével pajzsot (scut) tart, azon a *felsőleges császárnőtől* kapott jelmondat rövidítve – Virtus Romana Rediviva. A hegy mögül felbukkanó nap a hadsereget szimbolizálja. Harmadikként a vízforrást, mint természeti kincset említik, majd a csőrében keresztet tartó sasról (vulturul cu crucea) írnak. Ez igazán érdekes, mert a sást, mint az 1472. évi Radna-völgyi erdélyi nemeseket (Nobiles de Dobocsa) jelképező címerállatot mutatják be. Ötödikként, utolsónak az anyafarkast említik a két csecsszopóval, amit annak jelképeként tartanak számon, hogy ennek a kerületnek a lakói a rómaiak unokái (nepoții).⁵⁰²

Így egy komplex képet kaphatunk a határőrezred létrehozásának kulturális háttéréről és következményeiről is, és így érthető meg Kuales és benne az egész magyar elit félelme az erdélyi román határőri hagyományoktól: megérthető az is, hogy a közbeszédben miért bizonyult számukra a legegyszerűbbnek *damnatio memoriae*-val sújtani az egész kérdéskört. A hallgatás

⁵⁰⁰ Mars isten növekedő, nagyobbodó tanítványai, esetleg fogadott fiai, de itt nem saját leszármazottai. Vö. I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792.* (=Historia Incognita I/15.) Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005. 199.; Iuliu Moisi: *Biografia căpitanului Anton Cosimelli.* (Különnyomat, vsz. Arhiva Someșană.) Năsăud, 1939. 450.; Silviu Tannoli: *Poemation de ortu et progressu incl[yt]ae militiae lim- itaneae Valachicae in M[agno] Principatu Transilvaniae.* Typis Academicis Soc. Jesu, Claudiopoli, 1768.

⁵⁰¹ *Districtul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare.* Szerk. Simion Lupșan–Adrian Onofreiu. Fundația George Coșbuc–Complexul Muzeal Județean Bistrița–Năsăud, Năsăud, 2003. 636.

⁵⁰² Uo. 635–636.

azt nem gátolta meg, hogy a tárgyalt címer 1896-ban még egy milleniumi díspajzsra is rákerüljön.⁵⁰³ A szakma is csak később, érintőlegesen foglalkozott a naszódi jelképrendszerrel,⁵⁰⁴ de csakis a beszterce-naszódi vármegyei címer relációjában. Érdekes módon, mindkét pontosabb leírója – Hoppál Dezső⁵⁰⁵ és Csáky Imre is – egyértelműen Havasalföld címerállataként azonosítják a csőrében ezüst keresztet tartó sast, de fel se merülnek náluk a Radna-völgyi erdélyi nemesek, vagy a felkelő nap, mint a hadsereg jelképe, és a címerképen látható, naturalisztikus, természetes ábrázolású tájrészleteket sem azonosítják.⁵⁰⁶

Befejezésül szeretném megadni Beszterce-Naszód vármegye baloldali társcímerének teljes körű leírását. A nem egyértelműen azonosítható földrajzi vagy mitológiai elemeket zárójelben adtam meg.

A kék mezejű pajzs felső harmadában természetes színű stilizált hegység (Radnai-havasok) magasodik, legmagasabb csúcsától balra négy, jobbra három lépcsőzetesen kisebb hegycsúccsal (jelentve a Radnai-hágót). A legmagasabb csúcson (a főgerinc legmagasabb csúcsa az Ünökő, Inău), aranszínű felkelő nap előtt természetes színű, jobbra néző sas áll, csőrében ezüstsínű latin keresztet tartva (Havasalföld címerállata, illetve a román etnikumú erdélyi nemesség jelképe). A hegység előtt természetes színű, barnatörzsű, zöld lombkoronájú erdő, amely előtt zöld mező nyílik. A zöld mező balról kék folyammal (Nagy-Szamos, Someșul Mare) és természetes színű úttal határolt, a mezőt balról-jobbra kék patak (Szalóca, Sălăuța) szeli ketté. A patak jobb oldalán természetes színű balra néző nőstényfarkas, mellette balra Remus ülő, alatta pedig Romulus fekvő pozícióban. A patak bal oldalán természetes színű, barna fatönktől balra ezüst páncélban, vörös tunikában, aranyozott és kék-vörös díszű (román nemzeti színű) sisakban Mars isten áll – bal kezében ezüstsínű, aranszegélyű pajzsot tart, amelyen a V.R.R. mottó (Virtus Romana Rediviva) áll fekete betűkkel; jobb, kitartott kezében barna nyelű, ezüst hegyű lándzsát tart. A címer főalakja Mars isten.

4. kép: Ebből a címerből is látható, hogy Mars isten az 1861-es jelképrendszer főalakja – minden volt határőrségi község ezzel azonos pecsétnyomót használt, persze eltérő körirattal, 1861 és 1876 között. Nagyilva 1861-től használt községi pecsétje, 1863-ból (Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, Bistrița, F-00060, I-713-I, 3. 28.) A szerző saját felvétele.

⁵⁰³ Díspajzs a magyar millenium emlékére, 1896. Lorántfi Antal tervei alapján kivitelezte Wisinger Mór, készült Herpka Károly galvanoplasztikai műhelyében. (XII-10.) In: *Történelem-kép*. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 2000. 628.

⁵⁰⁴ 1878-ban Altenburger Gusztáv foglalkozott a kérdéskörrel, de nem publikálta a Boheczel Sándortól szerzett anyagot.

⁵⁰⁵ Hoppál munkájában külön nem jelöli a Naszód-vidék címerét, szánt helyét üresen hagyta. Hoppál Dezső: *A történelmi Magyarország vármegyéinek címerei*, 1899. Cartographia, Bp., 2001. 32.

⁵⁰⁶ Uo. 32–33.; Csáky Imre: *A Magyar Királyság vármegyéinek címerei a XVIII–XIX. században*. Corvina, Bp., 1995. 88.

Felhasznált irodalom

- Vasile Bichigean: *Poëmation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925. 13–19.
- Csáky Imre: *A Magyar Királyság vármegyéinek címerei a XVIII–XIX. században*. Corvina, Bp., 1995.
- Districtul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare*. Szerk. Simion Lupșan–Adrian Onofreiu. Fundația George Coșbuc–Complexul Muzeal Județean Bistrița–Năsăud, Năsăud, 2003.
- Hoppál Dezső: *A történelmi Magyarország vármegyéinek címerei, 1899*. Cartographia, Bp., 2001.
- Jancsó Benedek: *A dako-romanizmus és a magyar kultúrpolitika. (Ajánlva a közoktatásügyi miniszter figyelmébe.)* Neumayer, Bp., 1893.
- Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története. (=Historia Incognita I/8.)* Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2004.
- Jancsó Benedek: *Szabadságharczunk és a dako-román törekvések*. Lampel, Bp., 1895.
- Jakab Elek: *Gróf O'Donel Károly, Erdély katonai kormányelnöke. I.* In: Hazánk. Történelmi Közlöny I/1., 1884. január. 31–68.
- I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792. (=Historia Incognita I/15.)* Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005.
- Kuales Godofréd: *Viszszapillantás Besztercze-Naszódvármegye multjára*. Besztercze, 1896.
- Iuliu Moisil: *Biografia căpitanului Anton Cosimelli*. (Különnyomat, vsz. Archiva Someșană.) Năsăud, 1939.
- Iuliu Moisil: *Figuri grănițerești năsăudene*. Năsăud, 1937.
- Iosif Naghiu: *Mărunțișuri cultural-istorice năsăudene*. (Extras din Archiva Someșană, VI/22., 1937.) Minerva, Bistrița, 1937.
- Adrian Onofreiu: Districtul Năsăud (1861–1876). (Documente, Istorie, Mărturii) Argonaut, Cluj-Napoca, 2010.**
- Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában. Történelmi áttekintés*. EMKE–Litera-Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006.
- Nestor Șimon: *Restituiri*. Szerk. Adrian Onofreiu. Academia Română–Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012.
- Virgil Șotropa: *Regimentul grăniceresc Năsăudean*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925. 1–12.
- Teodor Tanco: *Silvius Tannoli în poeziei năsăudene*. In: Virtus Romana Rediviva. Vol. VI. Memoria Viitorului. Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Bistrița–Năsăud, Bistrița, 1987. 179–186.

Torma Károly: *Rettegi György emlékiratai 1718–1767. IV.* In: Hazánk. Történelmi Közlöny I/5. 1884. május. 362–383.

Történelem-kép. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 2000.

Ignaz Lenk von Treuenfeld: *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und ortographisches Lexikon.* Dritter Band, M–R. Wien, Anton Strauss, 1839.

Trócsányi Zsolt: *Új etnikai kép, új uralmi rendszer (1711–1770).* In: Erdély története. II. kötet, 1606–1830. Szerk. Makkai László–Szász Zoltán. Akadémiai, Bp., 1986. 972–1037.

Zákány Lajos: *A magyar gyalogság ruházata, felszerelése a XVIII. században.* In: Katonai logisztika, 14/1., 2006. 204–213.

Források

Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, Bistrița

- F-00060, I-713-I, 3 Cronologia Regimentului II romanesc de granița de la Năsăud (1762–1889)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

- V5, D-I-a, 10. d.

- V5, A-III-e, 10. d. 2. t.

- V5, A-III-e, 10. d. 5–8. t.

- V5, A-III-d, 10. d. Naszód

Országos Széchényi Könyvtár Térképtára, Budapest

- TM 3 419 (1913)

- TK 3066/10 (1890 körül)

- Népiskolai atlasz Besztercze-Naszód vármegye térképével III. osztály számára, TA 1340 (1916)

- TA 2761, 13 (1897)

- TA 5311, A-55 (1888)